

tajejová apod.; naopak speciálně vyzvednuta není Achmatovová a Mandelštam, těžko fici, zda si zvláštní pozornosti zaslouhuje I. Erenburg aj.).

Problémem také zůstává „Rusko mimo Rusko“. Osobně nejsem nakloněn tomu, aby se exil nekriticky vyzvedával nad ty, kteří žili a tvořili v SSSR: tu by mělo jednoznačně rozhodovat kritérium estetické, ale také „zastupitelské“ (dějiny literatury jsou výkladem různých proudů, tedy i esteticky méně hodnotných, ale i to je často diskutabilní). Angličan D. Gillespie zařadil do své antologie ruského románu 20. století (1996) například bez obav román *Jak se kalila ocel* Nikolaje Ostrovského jako příklad dobového socialistického realismu. Na druhé straně je však nutné dát každému, co jeho jest, tedy věnovat přece jen větší pozornost autorům, kteří žili v zahraničí a utvářeli poetiku ruské literatury. Některé klasifikace mohou vyvolat nesouhlas (A. Grin je zařazen do kapitoly *Реализм и импрессионизм*). M. Gorkij byl vskutku v jistém smyslu solitér, ale především to byl most spojující ruské 19. a 20. století (vzpomeňme v tomto smyslu na brněnské gorkologa Jaroslava Buriana, 1922-1980).

Učební text J. Sovákové a M. Zahrádky je nadějným vykročením k tomu, aby se mezera v naší didaktické literatuře týkající se ruské literatury postupně zacelovala – tomu snad ještě více poslouží připravovaný druhý díl.

Ivo Pospíšil

Slovenská kritika básnického překladu

Zambor J.: Preklad ako umenie. Univerzita Komenského, Bratislava 2000, 239 s.

Když jsem v roce 1998 pozval doc. Jána Zambora přednášet do Slavistické sekce Literárněvědné společnosti o současné slovenské literatuře, věděl jsem, že je to nejen literární historik, teoretik a kritik, ale také básník a překladatel, jeden z mála Středoevropanů, kteří se soustavně věnují teorii a zejména praktické kritice překladu. Nezklamal mě ani v této publikaci, která je zatím poslední z dlouhé řady Zamborových opusů, mezi nimiž se tyčí básnické sbírky *Zelený večer* (1977), *Plné dni* (1988), *Pod jedovatým stromem* (1995), ale také literárněvědné knižní monografie *Ivan Krasko a poézia českej moderny* (1981), *Báseň a ticho, O poézii slovenských, ruských a španielskych básnikov* (1997), ale zejména překlady Velimira Chlebnikova, Valerije Brjusova, Ivana Franka, Anny Achmatovové, Borise Pasternaka, Jaroslava Seiferta, Gennadije Ajglho aj.

Recenzovaná práce shrnuje Zamborovo úsilí o kritiku, ale také typologii (i generační) překladu a jeho teorii. Zatímco v pracích některých jeho slovenských kolegů jde spíše o translatologii a také sociologii a psychologii recepce, u něho jde o konkrétní tvarování artefaktu. Nikoli nadarmo všichni, kteří vědí oč v překladu jde, píšou o překladu jako o „umění“, i když je v tom kus střízlivé reality i kus obraznosti. Práce vznikala jako soubor samostatných, autonomních studií, které jsou spojeny záměrem a závěrečnou kapitolou – většina studií již vyšla, některé jsou více či méně upraveny – to je jednak síla knihy spočívající v živosti textu, jednak její slabina tkvící v přece jen menší

konsistentnosti, koncentraci a souvislosti jednotlivých partii, i když se autor snaží, seč mu síly stačí. Z tohoto hlediska se jako méně organické jeví rozhovory s Jánem Zamborem (*Náš hosť Ján Zambor – Revue svetovej literatúry; Báseň, cesta k obnove, Literárny týždenník* – je to především jiný žánr – méně je skoro vždy více). Jádrem Zamborova svazku jsou sondy do teorie a praxe překládání Miroslava Válka a Ľubomíra Feldeka: oba jsou – stejně jako Zambor – nejen básníky, praktickými překladateli poezie, ale také svoji činnost teoreticky reflektují. První kapitola *Na ceste k modernému prekladu* ukazuje na příkladech Janka Jesenského (mj. překlady Bloka, Ťutčeva, Brjusova, Balmonta, Gorkého, Bunina, Merežkovského aj.) a Zory Jesenské (mj. Lermontov) na vytváření přístupů a poetiky moderního překlada.

Často se zamýšlím nad složitým životem a dílem smutného a existenciálního Miroslava Válka, slovenského intelektuála, který se podstatnou měrou podílel na vývoji moderní slovenské literatury druhé poloviny 20. století i moderního slovenského překlada: to všechno v Zamborových „dvou sondách“ je. Konkrétně jde o analýzu překladů básně Andreje Vozněsenského *Óda na pomlouvače* a Rainera Maria Rilkeho *Podzimní den*: „Válek je ten typ překladatele, pre ktorého je preklad nielen jazykovo-umeleckou transpozíciou textu, ale aj jeho významovým a výrazovým dotvorením. Takýto preklad sa číta ako dobrá pôvodná báseň, presnejšie povedané, z hľadiska slovenského prijímateľa je báseň ľapšia v preklade ako v origináli.“ (s. 33). Když už Zambor věnuje většímu rozboru překládům ruské poezie, nelze opomenout, že podobný přístup jako Válek měli k překládání ruské poezie a často i prózy i někteří, především pražští překladatelé, kteří „vylepšovali“ v podstatě od 50. let. Myslím, že tu platí – stejně jako v případě původní tvorby – ona Mathauserova triáda habilita – superhabilita – metahabilita. Otázka je, nakolik je možné poetologicky obohatit slovenskou poezii, když se původní dílo snažíme co nejvíce přijímačům prostředím přizpůsobit. Naopak: právě z kontrastu a napětí něčeho cizího, překvapivého a zdánlivě nepřijatelného a známého, domácího a uzádného se rodí obohacení. Feldek ukazuje na složitější přístup k originálu, snahu neuhlazovat, naopak pronikat k podstatě zvukové i sémantické stránky básně, například v konstruování slovenského rýmu, který Feldek neuvěřitelně rozvinul.

Zambor sám je významným průkopníkem překlada, a tak přínosem jsou i jeho racionalizace vlastních výtvorů (tedy něco jako *Z prekladatelovy dílny*, která připomene dne již klasické Poeovo pojednání *Filozofie básnické skladby – Philosophy of Composition* – , v níž popisoval vznik básně *Havran*). Jinak se Zambor zabývá například překlady Puškina (*Evžen Oněgin*), problematikou překlada básnické klasiky (Lermontov), píše o Erbenově *Kytici* a Kollárově *Slávy dceři* ve slovenštině (Feldek), sonduje Mihálikův překlad Petra Bezruče, zmiňuje se o nové překladatelské generaci, o překladech B. Pasternaka, o Šimonovičovu Jeseninovi, Rúfusovu Jeseninovi, o překladech z Frederika Garcýy Lorky, o slovenských překladech čínské poezie.

V závěrečné stati *K typológii slovenského povojnového básnického prekladu* mluví o třech generacích slovenských překladatelů (první: Mihálik, Turčány, Válek, Rúfus, druhá: Feldek, Stacho, Buzássy, Mihalkovič, Šimonovič, snad i Kondrót, třetí: Švantner, Štrasser, Zajac, Richter, Prokešová, Heveši aj.). Z nově se rysující čtvrté generace se zmiňuje o Mariánovi Andričkoví a Jánovi Kvapilovi. Za historický kvalitativní posun pokládá článek Ľ. Feldeka z roku 1958 *Bude reč o preklade*, v němž je

proti „patinujícímu“ překladu postaven moderní překlad jako výtvarník nikoli filologů, ale samotných básníků. Zambora jako kritika, historika a teoretika básnického překladu zajímá především básnická technika, tedy hlavně rytmus a rým, které mohly vést k poetologickým ziskům pro slovenskou poezii. Od konce 70. let spatřuje tendenci k substituci amfibrachy, anapestu, tónického verše (v ruštině dolniku), které se dříve překládaly takřka výlučně jambem nebo trochejem. Překonání odporu jazyka se podle něho může obrátit v umělecký zisk (s. 216).

Zamborovu skvělou knihu bych s trochou nadsázky charakterizoval jako „sebrané spisy slovenské kritiky překladu“; kdyby se autor rozhodl pro jinou, vyváženější koncepci, v níž by již nesceloval teoretické a technologické studie s rozhovory a příležitostnými drobnostmi, vznikla by podle mého názoru ještě zásadnější, ucelenější, byť třeba méně rozsáhlá kniha o moderním slovenském překladu. Jistá heterogenita knížky vyplývá přirozeně z toho, že byly převzaty texty určené pro různá periodika a edice, jejichž zaměření kolísá od populárního časopisu po literárněvědnou edici opatřenou poznámkovým aparátem. Nicméně jen těžko lze nyní říci, která ze Zamborových statí je významná více a která méně: i zdánlivá kritická marginálie může být zitra koncepčně důležitá.

V každém případě můžeme my Češi Slovákům muže Zamborova typu závidět. Po éře Jiřího Levého se již stejně významný a svými dimenzemi podobný tvůrčí duch nenašel, i když se mu někteří přiblížili. Zamborovo dílo je navíc cenné tím, že v sobě syntetizuje teorii i praxi, tvorbu původní i překladovou. Jev vzácný, výjimečný.

Ivo Pospíšil

